

ВІДГОМІН «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» 1968 РОКУ НА ЗАКАРПАТТІ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ¹

Василь Міщанин

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vasyl.mistchanyn@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56031499200

Researcher ID: AAY-5123-2021

<https://orcid.org/0000-0002-1705-0333>

У статті висвітлено питання реагування партійного та радянського керівництва, а також населення Закарпатської області на події в Чехословаччині у 1968 р. Дослідження ґрунтується на матеріалах Державного архіву Закарпатської області, які раніше не публікувалися. Відзначаємо, що до архіву не потрапили основні документи – матеріали III-го пленуму обкому компартії України, на якому розглядалося питання про події в Чехословаччині. Це сталося ще на рівні комплектування фонду у жовтні 1990 р. Загалом з опису 6 фонду П-1 вилучено 25 справ. Окремі матеріали збереглися у «радянському» фондіві Р-195. Мова йде про довідки та інформації, які партійне і радянське керівництво надсидало до республіканського центру, а також листи голови обласного виконавчого комітету Закарпатської обласної ради В. Русина та начальника управління культури Закарпатського обласного виконавчого комітету В. Керечанина першому секретарю Закарпатського обкому КП України Ю. Ільницькому. Радянське керівництво бачило у подіях у Чехословаччині пряму загрозу для соціалістичної системи. Тому на пропагандистів покладалися завдання «правильно» донести політику партії для членів КППС, а також широких прошарків населення. Для цього в області Української РСР надсилалися спеціальні інформаційні листи. Дослідники виділяють принаймні дві пропагандистські кампанії з трактування «Празької весни»: перша (літо 1968 р.) – спрямована на підтримку офіційної позиції СРСР щодо подій в Чехословаччині; друга – у серпні 1968 р. – з «всенародного» обговорення повідомлення ТАРС про «братерську допомогу» – введення військ Організації Варшавського Договору до Чехословаччини. Під особливим наглядом перебувала Закарпатська область – територія, яка в 1920-1930 рр. була складовою частиною Чехословаччини. Тут органи державної безпеки особливо пильно стежили за реакцією населення на події в ЧСР. Із зафіксованих 1182 випадків критичних висловлювань та оцінок ситуації з «антирадянських позицій» значна кількість припадала на Закарпаття. На керівництво області покладалось ряд завдань: через обмін делегацій по лінії партійних, радянських, комсомольських, профспілкових органів, громадських організацій, культурних і спортивних товариств, журналістів комунікувати з керівництвом Східнославацького краю, отримувати від них потрібну інформацію стосовно розвитку подій в ЧСР; інформувати про це вище республіканське керівництво; обмежувати доступ інформації, яка надходила з Чехословаччини через радіо, телебачення, пресу; пропагандистська обробка рядових членів КППС і населення Закарпатської області.

Ключові слова: Чехословаччина, «Празька весна», 1968 рік, Радянський Союз, Державний архів Закарпатської області, Закарпаття, комуністична партія.

Постановка проблеми. Намагання Александра Дубчека, підтримувані широкими верствами населення Чехословаччини, побудувати в країні «соціалізм з людським обличчям» натрапили на жорстку протидію Радянського Союзу. Події 1968 р. в Чехословаччині, відомі як «Празька весна», набули своєї кульмінації 21 серпня 1968 р. коли радянські війська вторглися до Чехословаччини. Після декількох політичних спроб Кремль схилився до військових методів розв'язання «чехословацької кризи». Події в Чехословаччині кінця 1960-х років викликали широкий резонанс у світі. Вони мали значний відгомін і на Закарпатті. По-перше, протягом 1919 – 1945 рр. Закарпаття під назвою «Підкарпатська Русь» офіційно було складовою частиною Чехословаччини. І від «юридичного» розлучення пройшло не так вже й багато часу. По-друге, ця територія як адміністративна складова УРСР

(СРСР) і далі межувала з ЧСР, як із ще трьома соціалістичними країнами – Угорщиною, Румунією та Польщею. По-третє, Закарпаття, як прикордонній території у розв'язанні «чехословацької кризи» та придушенні «контрреволюції» відводилась не остання роль. За словами сучасних дослідників, «Празька весна» та ситуація на чехословацько-радянському кордоні були одними з головних тем доповідних записок першого секретаря ЦК КПУ до Москви упродовж 1968 року» [Бажан, 2020, с. 101].

Аналіз досліджень. Про події в Чехословаччині 1968 р. написано вже чимало досліджень. З падінням комуністичного режиму стало можливим чеським та словацьким історикам об'єктивно досліджувати процеси, що відбувалися в колись єдиній країні чехів та словаків. На початку 1990-х років, ще до «оксамитового розлучення», з'являються перші праці,

¹ Тему апробовано на міжнародній науково-практичній конференції «Чехи, словаки та українці в історичних, суспільних і культурних виражах. До 30-річчя проголошення незалежності Чеської республіки та Словацької республіки» (Ужгород – Пряшів – Прага, 11–13 травня 2023 р.).

автори яких пробували по-новому підійти до подій 1968 р. [Benčík, Navratil, 1990; Benčík, Domaňsky, 1990]. Нині ми маємо ґрунтовні праці як словацьких [Michalek, 2008], так і чеських дослідників [Novák, 2021]. Підведено й певні підсумки історіографії досліджень [Vřeňová, Rohlíková, 2013].

Із здобуттям незалежності України вітчизняні історики також долучилися до дослідження теми. Щоправда комплексного дослідження подій у Чехословаччині 1968 р. на сьогодні ще не маємо. Сучасні українські дослідники досліджуючи історіографію питання аналізують до двох десятків праць присвячених подіям в Чехословаччині 1968 р. [Постоловський, Слесаренко, 2018]. Зокрема, за цей час українськими вченими по-новому представлено події 1968 р. на підручковому рівні [Кріль, 2006; Зінько, Калитко, Кравчук, Поп, 2017], захищено понад півдесятка кандидатських дисертацій [Десятничук, 2007; Філіпчук, 2015], опрацьовано історіографію проблеми [Постоловський, 2016; Постоловський, 2017]. На сьогодні маємо чи не єдине монографічне дослідження ужгородського дослідника І. Короля про реакцію світової спільноти на події в Чехословаччині [Король, 2010].

Найбільш наближеним до нашої теми стали дослідження І. Дмитрука. У них автор відслідковує відлуння празьких подій 1968 р. в Україні [Дмитрук, 2002; Дмитрук, 2008]. О. Бажан аналізує суспільні настрої в Україні опираючись на матеріали радянських спецслужб [Бажан, 2008]. Вчені Ужгородського університету І. Вовканич та І. Шніцер за доповіддю на міжнародній конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» опублікували статтю про реакцію України та Румунії на події «Празької весни» [Вовканич, Шніцер, 2021]. І. Шніцер також є автором статті про реакцію української громадськості на події в Чехословаччині 1968 р., опублікованій у 2012 р. в Братиславі словацькою мовою [Šnicer, 2012].

Здавалось би, написати про події в Чехословаччині 1968 р. та реакцію на них у прикордонному Закарпатті, яке у 1920 – 1930-х рр. було складовою частиною цієї країни, не матиме великої складності. Для цього слід піти в Державний архів Закарпатської області, підняти матеріали партійних і радянських органів за цей рік і готова справа. Ми вважали, що питання такої важливої «політичної ваги» обов'язково має бути представлене у цій інстанції. Партійні документи з партійного архіву колись було включено окремим фондом (П-1) до ДАЗО під назвою «Закарпатський обком Комуністичної партії України». Щоправда були певні сумніви, чи не понищила компартійна влада документи про події в Чехословаччині 1968 р., як це було зроблено із значною кількістю справ цього фонду в 1970-их і, особливо, 1990 – 1991 рр. Ми вже робили окреме дослідження про нищення компартійною владою документальної бази про свою діяльність на Закарпатті виділивши принаймні три хвилі таких «вилучень» [Мищанин, 2012, с. 183–184].

Відкривши шостий опис фонду П-1 ми не побачили в останній колонці звичних прямокутних штампів про вилучення документів з вказівкою дати і номеру протоколу Експертно-перевірної комісії архіву. Це дало нам надію, що пошук наш не марний. Справи у

ДАЗО за кожний рік починаються документами загального відділу – протокольною частиною. За 1968 р. маємо 2 томи протоколів засідання XIII-ї Закарпатської обласної партійної конференції, яка відбулась 15 лютого 1968 р., російськомовний та українськомовний екземпляри X-го пленуму обкому компартії України (08.02.1968), а також протоколи і стенограми 3-х з 4-х засідань пленумів обкому компартії України I-го (15.02.1968), II-го (02.07.1968), IV-го (11.10.1968). Як бачимо, до фонду не потрапили матеріали III-го пленуму обкому компартії України, на якому розглядалось питання про події в Чехословаччині ще на рівні комплектування фонду – 18 жовтня 1990 р. [ДАЗО, ф. П-1, опис 6 фонду, арк. 1]. Наприкінці опису вказано, що з нього у відповідності до акту № 3 від 10.10.1990 р. «вибуло» 25 справ.

Та все ж окремі матеріали про події в Чехословаччині збереглися. Це окрема справа – «Інформації обкому партії про події в Чехословаччині в 1968 році» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, на 140 арк.]. Архівна справа містить 28 документів про чехословацькі події від 12 травня по 25 жовтня 1968 р., з якими було обізнано обласне компартійне керівництво. Свідченням аналізу ситуації можуть служити окремі підкреслення машинописного тексту червоним олівцем, зроблений невідомим компартійним ідеологом.

Матеріали справи можемо умовно поділити на два блоки: окремі документи, продюковані у ЧСР та відомості про події в Чехословаччині і реакцію на них компартійного керівництва Закарпатської області. До першого блоку відносимо виступ А. Косцеланського, першого секретаря Східнославацького крайкому комуністичної партії Словаччини на республіканській нараді перших секретарів крайових та окружних комітетів партії, яка відбулась 12–13 травня 1968 р., інформація «тов. Василя Лендела» про поїздку в складі груп журналістів УРСР до ЧСР, друковані тексти російською мовою із змістом телепередач чехословацького телебачення (за 20–21 травня 1968 р.), зміст телевізійних новин з Праги (30–31 травня; 1–2, 4–5 червня; 19–21 липня; 10–11 серпня 1968 р.), відповідь ЦК КПЧ на «лист братських партій п'яти соціалістичних країн», звернення президії ЦК КПЧ і Ради Міністрів ЧСР до всіх громадян ЧСР.

Другий блок складають матеріали зібрані радянською стороною: додаток до інформації про перебування 21–24 червня 1968 р. на XIV святі пісні і танцю українського населення ЧСР у м. Свиднику (датовано – 01.07.1968 р.); відомості про відкриття виставки творів художників Закарпаття в м. Кошіце; інформації про збори Закарпатського обласного і Ужгородського міського партійного активу»; про проведення в Ужгородському районі партійних зборів з ознайомлення комуністів з інформаційними матеріалами ЦК КПРС про події в Чехословаччині (04.09.1968 р.); довідка про хід обговорення інформації ЦК КПРС про події в Чехословаччині станом на 4 вересня 1968 р.; про хід проведення зборів з обговорення інформації ЦК КПРС про події в ЧСР в первинних партійних організаціях Перечинського району (03.09.1968 р.); про пленум Перечинського райкому партії України 20 червня 1968 р.; про пленум

Перечинського райкому партії України 10 липня 1968 р.; інформація про проведення пленуму Ужгородського райкому комуністичної партії України з обговорення чергової інформації ЦК КПРС для партійного активу по найважливіших питаннях зовнішньої політики і становища в соціалістичних країнах (21.06.1968 р.); інформація про реагування населення Закарпатської області на чехословацькі події (25.10.1968 р.) [ДАЗО, ф. П-1, опис 6 фонду, арк. 1–3].

Ще одна справа зберігається у «радянському» фонді Р-195 та називається «Переписка з ЦК КП України, Радою Міністрів УРСР і Закарпатським обкомом КП України (довідні записки і інформації) щодо подій в Чехословаччині». Це різноманітні «таємні» інформації стосовно подій у сусідній Чехословаччині, які закарпатські комуністи надсилали республіканському центру (першому секретарю ЦК КП України П. Шелесту та голові Ради Міністрів УРСР В. Щербицькому), листи голови виконкому ради депутатів трудящих В. Русина першому секретарю Закарпатського обкому Ю. Ільницькому тощо [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, арк. 252, на 44 арк.].

Постановка цілей. Завданням нашого дослідження бачимо, на основі документів Державного архіву Закарпатської області, висвітлити питання реагування населення, компартійного та радянського керівництва Закарпатської області на події в Чехословаччині 1968 р.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що з приходом до керівництва КПЧ Александра Дубчека ЧСР почала все більше демонструвати незалежність від СРСР. Будівництво «соціалізму з людським обличчям», хоча й не були цілковитим відхиленням від колишньої політичної лінії партії, та все ж розглядалися радянським керівництвом як прями загроза гегемонії Радянського Союзу в країнах Центрально-Східної Європи.

За свідченнями сучасних українських дослідників Празька весна у своїй основі була «суспільним, рухом широких мас за демократичні перетворення в країні, зініційованим реформаторською течією всередині КПЧ і представниками інтелігенції» [Дмитрук, 2011]. Хронологічно його визначають від січня 1968 р. (пленум ЦК Комуністичної партії Чехословаччини, обрання Александра Дубчека першим секретарем ЦК КПЧ) і до 21 серпня 1968 р. – часу вторгнення військ, підрозділів збройних сил СРСР і країн Варшавського договору до ЧССР

Радянські пропагандисти називали події в Чехословаччині «загрозою для соціалістичної системи». Розуміючи це, влада прагнула створити щільний заслін впливу демократичних процесів у ЧССР на радянське суспільство. Для цього ЦК КПРС надсилали первинним партійним організаціям т.зв. інформаційні листи, в яких «правильно» трактувалася політика партії для членів КПРС і широких прошарків населення. Формами ідеологічної і психологічної обробки населення стало проведення чисельних засідань партійних активістів, закритих і відкритих партійних зборів, масових мітингів у трудових колективах. Дієвий вплив на населення здійснювали радянські засоби масової інформації, які намагалося

дискредитувати демократичні процеси в Чехословаччині називаючи їх «контрреволюцією» і намаганням відновлення буржуазного ладу.

Та все ж інформація про події 1968 р. в Чехословаччині доходила в Україну і поширювалася серед широких кіл населення. Зокрема, таким каналом розповсюдження вістей стали засоби масової інформації Чехословаччини. Голова Закарпатської обласної ради В. Русин інформував першого секретаря ЦК КП України П. Шелеста про надходження в Закарпатську область періодичної преси з ЧССР. Так от, за даними «Союздруку», в область у 1968 році надходило 248 назв чехословацьких газет і журналів, загальним тиражем 4455 примірників, з них суспільно-політичних газет «Руде право» (Rudé právo), «Правда» (Pravda), «Свобода» (Svoboda) – 1195. З 1321 примірників газет 851 йшло за передплатою, 470 реалізувалося вроздріб. З 3134 примірників журналів 1833 передплачено, а решта – реалізується вроздріб. Переважна більшість передплатних видань – суспільно-політичні та науково-технічні. Для продажі вроздріб йшли в більшості спортивні та літературно-художні видання. За місцем розповсюдження чехословацьких видань по м. Ужгород припадало 1961 примірник, на інші населені пункти області – 2494. В. Русин «в зв'язку з останніми подіями в Чехословаччині» висловив думку, що «було б доцільним обмежити надходження періодичних видань в Закарпатську область» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 1–2].

Також про події, що відбувалися в ЧСР, громадяни України дізнавалися в процесі обміну офіційними делегаціями по лінії партійних, радянських, комсомольських, профспілкових органів, громадських організацій, культурних, спортивних товариств, туристських програм [Дмитрук, 2011].

У звіті закарпатського журналіста Василя Лендела, який у складі делегації журналістів України перебував з 5 по 16 травня 1968 р. у Чехословаччині вказувалось, що журналісти відвідали «ряд історичних місць Чехословаччини, зустрічалися з керівниками товариств радянсько-чехословацької дружби», які «добре обізнані з життям радянського народу, добре володіють російською мовою». У Празі відбулася зустріч із журналістам, на якій, щоправда не було представників провідних газет – «Руде право» (Rudé právo), «Млада фронта» (Mladá fronta) та інших.

Відзначається, що журналісти з України не мали можливості відвідати хоча б один кооператив чи підприємство і поспілкуватися «з простими людьми», що, на його думку, дозволило б «одержати повнішу уяву про нинішнє становище речей у Чехословаччині» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 45]. Це й не дивно, адже за словами О. Бажана: «Розробляючи програми візитів українських офіційних делегацій на рівні партійних, комсомольських органів до ЧССР, партійно-державний апарат республіки одночасно прагнув всілякими засобами звести нанівець неформальне спілкування між громадянами УРСР та Чехословаччини» [Бажан, 2020, с. 101]. Зате вся група у складі 34 чоловік взяла участь у мітингу, який відбувся 9 травня у Празі, на якому виступали президент ЧССР Л. Свобода та маршал СРСР С. Конев.

Днем перед цим у м. Градець-Карлове члени делегації взяли участь у «покладанні вінків до підніжжя танка, який першим у роки війни увірвався у місто». У дійстві приймали участь партійні працівники та воїни «місцевого гарнізону», загалом 250–300 осіб. У всіх «викликало подив», що у покладанні вінків не приймали участі містяни.

«Перебуваючи в Чехословаччині, проїжджаючи її міста і села, ми бачили дуже мало лозунгів і плакатів. Довелося здебільшого читати такі написи «Славні травневі дні», «Перше, п'яте і дев'яте травня». Ніяких антирадянських лозунгів чи плакатів, які були б спрямовані проти дружби з СРСР, ми не бачили. З розповідей пражан стало відомо, що протягом останнього часу в місті нерідко відбуваються невеликі і нечисленні демонстрації студентів», – звітуював В. Лендел [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 46]. До речі, у самий «розпал «Празької весни» за обмеження туристичних поїздок до Чехословаччини послідовно виступав Закарпатський обком КПУ. На початку серпня 1968 р. згідно з розпорядженням Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР було припинено обмін між радянськими та чехословацькими студентами» [Бажан, 2008, с. 41].

Сучасні дослідники справедливо вказують, що в контексті агітаційно-пропагандистської роботи, на тлі розвитку подій у Чехословаччині, вище партійне керівництво України важливу роль відводило обміну між порідненими областями УРСР та ЧСР учасниками художньої самодіяльності, спортсменами, ветеранами Другої світової війни тощо [Бажан, 2020, с. 101]. Прикладом такого обміну може служити виставка творів художників Закарпаття, яка відкрилась 7 червня 1968 р. в м. Кошице. У ній взяли участь «представники культурної громадськості Закарпатської області» – начальник обласного управління культури В. Керечанин, художники А. Кашшай, В. Свида, І. Шутев. У інформації В. Кашшай першому секретарю Закарпатського обкому КП України Ю. Ільницькому відзначалось, що виставка пройшла «на високому організаційному рівні», її відвідали «багато громадян міста», художники Східнославацького краю, секретарі крайового комітету комуністичної партії, керівники відділів освіти і культури. Висвітлювали все це інформаційні ресурси – преса, радіо, телебачення [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 90].

Культурна програма передбачала відвідання учасниками виставки Татр, пам'ятника радянським воїнам у м. Свидник, знайомство з музеями міст Лёвоча і Михайловце. Але головним завданням, на нашу думку, стало обговорення «внутрішньополітичного становища в Чехословаччині». Зокрема, 9 червня 1968 р. завідувач відділом культурних установ Східнославацького краю Ф. Сурняк, у розмові з В. Керечанином сказав, що «найбільшим злом теперішнього стану в Чехословаччині є те, що верхи сваряться між собою, а низи залишені самі на себе... В партійних органах панує розгубленість, невпевненість і це добре використовують праві елементи та екстремісти» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 91]. До націоналістичних організацій Ф. Сурняк відносив: клуб колишніх політичних в'язнів «К-231», метою

якого буцімто була «боротьба проти керівної ролі Комуністичної партії Чехословаччини»; «Клуб безпартійних», який залучав на свою сторону безпартійні маси, «щоб вирвати їх із-під впливу Комуністичної партії»; «Матиця Словенська», яка «переростає» в націоналістичну організацію [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 91].

Під час перебування делегації в Свиднику заступник директора Дукельського музею Іван Міндош прямо запитав В. Керечанина: «Чи правда, що закарпатці просяться до складу Чехословаччини, бо, мовляв, над українським населенням Закарпаття і в радянський час дають місцеві угорці». Своє запитання І. Міндош мотивував тим, що «хтось в Чехословаччині зробив і опублікував карту, згідно якої пропонується створити на території Словаччини федерацію для українського населення, включаючи і Закарпатську область». На що, за словами В. Керечанина, І. Міндошу прийшлося пояснити, «як у нас вирішено національну питання», а також «дана рішуча відсіч» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 93].

10 червня 1968 р. перед від'їздом делегацію прийняв секретар Східнославацького крайкому КПС Олексик, який «просив активізувати культурні зв'язки». Завершуючи свій звіт про перебування делегації художників В. Керечанин резюмував: «Вважаємо, що виставка художників Закарпаття в Кошицях є корисною не тільки тим, що мистецтво зближує народи. Вона проведе велику роботу по пропаганді соціалістичного реалізму в мистецтві на противагу абстракціонізму й модернізму, які тепер посіли провідне місце в творчості художників Чехословаччини» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 93–94].

Сучасні дослідники виділяють дві потужні інформаційні кампанії: у літній кампанії 1968 р. доводилось, що «соціалістична Чехословаччина стала об'єктом «шалених атак внутрішньої реакції й зовнішніх імперіалістичних сил» та «загрозі соціалізму в ЧСР» [Вовканич, Шніцер, с. 171]. Серпнева кампанія стосувалася «всенародного» обговорення повідомлення ТАРС про «братерську допомогу» військ ОВД Чехословаччині. Під час цієї кампанії радянським спецслужбам відводилося завдання боротися з «акціями ідеологічної диверсії противника» [Вовканич, Шніцер, с. 172]. Центральна обласна преса окрім офіційних повідомлень ТАРС, передруків з газети «Правда», зарясніла назвами статей в яких демонструвалась «братня допомога» Чехословаччині Радянським Союзом та країнами ОВД: «Підступи реакції приречені на провал» [Закарпатська правда, 1968, 22 серпня, с. 1], «Чого вони добивались. Розрахунки і прорахунки ворогів чехословацького народу» [Закарпатська правда, 1968, 22 серпня, с. 2], «Одноставне схвалення», «Допоможемо братам», «Допомога друзям», «Від усього серця» [Закарпатська правда, 1968, 23 серпня, с. 1], «Справа соціалізму непереможна», допомога своєчасна, потрібна» [Закарпатська правда, 1968, 24 серпня, с. 1], «Братні країни виконують свій інтернаціональний обов'язок» [Закарпатська правда, 1968, 24 серпня, с. 3], Захистити справу соціалізму», «Ми з вами, брати», «Непорушне братерство» [Закарпатська правда, 1968, 25 серпня,

с. 1] тощо.

Органи державної безпеки пильно сліdkували за реакцією населення Закарпатської області на події в Чехословаччині. Для цього нерідко кдбшники навіть читали приватне листування. Так, студентка Ужгородського державного університету Л. Боровик у листі до батьків писала: «У мене все гаразд, якщо не вважати міжнародного становища взагалі й наших взаємин із Чехословаччиною зокрема. Не перебільшую, але паніка тут моторошна. У магазинах порожнеча, тобто сірників, солі, ковбаси немає» [Дмитрук, 2008, с. 13].

Зафіксували безпеkівці в висловлювання освітян. Так, вчитель біології Великобичківської школи-інтернату Рахівського району Закарпатської області І. Івасюк, який до 1958 р. мешкав у Чехословаччині, у розмові з колегами сказав: «Там, у ЧСР, справжня демократія, не те що в нас, а треба було б і в нас таку демократію». Ще категоричнішим був його колега-земляк, румун за національністю – вчитель Білоцерківської середньої школи І. Влад, який стверджував: «Трохи залишилося до того часу, коли з тими, хто стоїть при владі, ми розрахуємося...» [Дмитрук, 2008, с. 15–16]. Завідувачка дитячого садка № 5 м. Ужгорода Мінтілеску в приватній розмові заявляла: «Нині ситуація складніша, ніж в 1956 р. Усі озлоблені. За одну ніч мобілізували 300 автоматників, 70 медсестер, багато лікарів. Це вже мобілізація. А в 1956 р. діяла тільки армія. Боюся за чоловіка. Його призвали в армію, раптом пошлють у Чехословаччину. Там можуть відбутися зіткнення». Загалом за період з 21 серпня по 7 вересня 1968 р. було зафіксовано 1182 випадків висловлювань антирадянського спрямування, породжених введенням радянських військ в Чехословаччині. З них 303 випадки (25,8%) – це висловлювання проти введення військ та невтручання у внутрішні справи Чехословаччини [Вовканич, Шніцер, с. 171, 173].

Із цих 1182 випадків висловлювань, за словами О. Бажана, значна частина припадала на Закарпаття, адже тут проживає значний відсоток чехів. Другим фактором стало те, що в 1918 – 1939 роках Закарпаття було складовою частиною Чехословаччини: «Коли моніторили настрої, то відзначали, що серед жителів Закарпаття, котрі начитались про позитивні зміни в Чехословаччині, почались ностальгічні настрої, що, можливо, Закарпаття знову повернеться в Чехословаччину» [Шурхало, 2019].

Події в Чехословаччині справили сильне враження на українців. До прикладу, під час виборів до місцевих рад депутатів трудящих, які відбулися 16 березня 1969 р., на виборчих дільницях Києва та Мукачеве знайдено надписи на бюлетенях «Свободу Чехословаччині, свободу політв'язням в нашій країні», «Брежнев – окупант Чехословаччини та Угорщини» [Гват, 2010].

Обласне компартійне керівництво мало на меті донести «правду» про події в Чехословаччині до рядових комуністів та мешканців краю. До прикладу, 4 вересня 1968 р. в Закарпатській обком КП України надійшли матеріали «Про проведення в Ужгородському районі партійних зборів по ознайомленню комуністів з інформаційними матеріалами ЦК КПРС про події в Чехословаччині». Цей документ тривалий

час зберігалася в ДАЗО під грифом «Таємно». З нього довідуємося, що Ужгородський райком партії розпочав роботу з «ознайомлення» комуністів про події в Чехословаччині з 1 вересня 1968 р. Це «ознайомлення» пройшло у 71 партійних організаціях району у присутності 1548 членів і кандидатів у члени КПРС. В обговоренні взяли участь 197 активних комуністів. Всі одностайно «цілком і повністю схвалили рішення радянського уряду і урядів соціалістичних країн, про введення радянських і союзних військ в ЧСР», а також підсумки радянсько-чехословацьких «переговорів» у Москві 23–26 серпня 1968 р. [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 117].

В обговоренні комуніст партійної організації, а заодно й голова колгоспу «Вперед» Й. Куруц сказав, що з документів ЦК КПРС йому стало відомо, що «контрреволюція в Чехословаччині давно готувалась до своїх реакційних дій..., і що введення військ радянських і союзних було своєчасним заходом» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 117]. Політичну далекоглядність проявив і комуніст, пенсіонер колгоспу «Прогрес» Людвік Кіш, який у своєму виступі заявив, що «праві елементи в ЧСР забули, про допомогу Радянської Армії при Дуклі в 1944 році і Празького повстання де пліч-о-пліч радянські воїни і чехословаки вели боротьбу з німецькими фашистами... Політбюро ЦК КПРС разом з братніми партіями рішило ввести війська на територію Чехословаччини для того, щоб зберегти завоювання чехословацького народу, комуністичної партії і робітничого класу» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 118]. «Комуністи і кандидати району цілком і повністю схвалюють політичну лінію і практичну діяльність КПРС та Радянського Уряду, направлену на зміцнення соціалістичної системи в Європі, на зміцнення миру в усьому світі...», – резюмував секретар Ужгородського райкому КП України Г. Шманько [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 120].

Подібні висловлювання потрапили і до звіту зав. кабінетом політосвіти Ужгородського райкому КП України М. Кортина. Зокрема, робітниця Ужгородського райпромкомбінату «тов. Костюк» сказала, «що в сучасній обстановці слід посилити ідеологічну роботу серед робітників, тому, що ворожі радіостанції стали вести круглодобові передачі в зв'язку з подіями в Чехословаччині» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 121].

Збори з обговорення інформації КПРС Перечинського райкому КП України також пройшли «при хорошій активності всіх комуністів». Разом з тим комуністи району «ставили питання про посилення масово-роз'яснюючої роботи серед робітників, колгоспників та населення словацької національності в с. Т. Ремета та Перечин» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 125].

З 18 по 21 жовтня, після тривалої перерви, Чехословаччину відвідала перша група радянських туристів із Закарпатської області в кількості 32 людей. На обіді в готелі «Слован» міста Кошиці директор ресторану Яна Ондрушкова в привітанні висловила співчуття з приводу серпневих подій. Для туристів стало «неочікуваним і незрозумілим побачити в Кошицях меморіальну дошку в «честь» померлих 4

громадянам міста під час серпневих подій». В місті Пряшів в готелі «Дукла» туристи ранком виявили надпис на наліпному брудом автобусі «Загарбники ЧССР». По дорозі у Високі Татри близько м. Попрад побачили стрілку й надпис: «Москва на Схід». На огорожах вулиць радянські туристи бачили вже закрашені надписи, але деякі ще збереглися: «Не хочу Дубчека», «Питаємо Дубчека хто він». На питання чому наявні такі надписи гід відповів, що є уряд, міліція, тож хай затирають ці надписи» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, арк. 139].

Повільно і обережно тривало відновлення двосторонніх контактів між керівництвом Закарпатської області УРСР і сусіднім Східнословачьким крайовим комітетом Чехословаччини. Лише через два місяці від вторгнення союзних військ, 21 жовтня 1968 р., відбулася перша зустріч керівництва цих регіонів. До зустрічі також долучились представники Михаловецького округу та Ужгородського району. Голова Східнословачького крайового національного комітету Й. Гаврішка вручив запрошення обкому та облвиконкому на святкування 50-ої річниці утворення Чехословачької Республіки, яка мала відбутися 25 жовтня 1968 року. Також мова йшла про обмін делегаціями на наступний 1969 рік [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 25–26].

Одним із організаторів цієї зустрічі став заступник голови Східнословачького крайового національного комітету «тов. Кубашовський». На попередній домовленості 15 жовтня 1968 р. Кубашовський «проінформував» закарпатську делегацію «про внутрішню ситуацію в краї», яку охарактеризував як «складну» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 28].

30 жовтня 1968 р. «делегація трудящих» Закарпатської області у складі: В. Русина – голови Закарпатського облвиконкому, Е. Ваша – секретаря Мукачівського міськкому КП України та І. Чуса – Героя Соціалістичної Праці, бригадира комплексної бригади Усть-Чорнянського лісокомбінату звітувала в Київ про відвідання Чехословаччини. Інформація містила 11 сторінок і була передана «по ВЧ зв'язку в першу приймальню ЦК КП України». Її приймали стенографістки Крякова, Добровольська, Сідорцева [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 44].

Офіційна частина включала покладання вінків до пам'ятника радянським воїнам у м. Кошиці, обід, присутність на засіданні крайового комітету партії, національного комітету і крайового комітету народного фронту присвяченого 50-літтю Чехословачької

республіки. В. Русин на цьому засіданні «виступив з доповіддю і вручив їм портрет В.І. Леніна, виготовлений умільцями Закарпаття» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 33]. Делегація також відвідала міста Бардіїв і Свидник.

Та закарпатську делегацію, особливо перших двох її членів, цікавила політична ситуація в ЧССР. Зі слів секретаря крайкому партії Бобонько, «становище в країні залишається поки напруженим» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 34]. Нібито в партію потрапили антисоціалістичні елементи. Як приклад, назвав факт, коли на Кошицькому металургійному заводі спитали дівчину, чому вона вступила в партію, вона йому відповіла: «Я вступила в комуністичну партію тому, що ця партія зараз веде боротьбу проти СРСР» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 35].

У звіт потрапили й слова секретаря Свидницького окружного комітету партії М. Кудзея, що керівництво КПЧ і уряд боячись студентських заворушень в період святкування 28 жовтня, для цього розпустили більшість студентів на канікули» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 40]. «Де б ми не були, з ким би не зустрічались, особливо з тими людьми, які мають симпатію до Радянського Союзу, ми бачили, що люди просять зустрічі з радянськими товаришами. Це надає їм впевненості в своїй роботі. В процесі роботи з керівниками краю видно, що до цих пір вони не можуть примиритися з перебуванням радянських військ в Чехословаччині» [ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, арк. 41]».

Висновки. Як бачимо, події Празької весни перебували під особливим контролем комуністів. На Закарпатську партійну організацію з боку ЦК КП України покладалися особливі завдання – моніторити ситуацію яка відбувається в сусідній з областю Чехословаччині. Тим більше, що Закарпаття до 1945 р. було складовою її частиною. Через особисті контакти, звіти різноманітних делегацій Закарпатський обком отримувал інформацію про події в ЧССР в 1968 р. Ця інформація негайно ж передавалася в ЦК КП України. На жаль, документальна база Державного архіву Закарпатської області з приводу подій в Чехословаччині значно підчищена. Зокрема вилучені документи фонду П-1 – матеріали III-го пленуму обкому компартії України, на якому розглядалось питання про події в Чехословаччині. Тому подальші пошуки вбачаємо у виявленні документів, які стосуються проблеми у інших фондах ДАЗО. А також опрацювання центральних архівів України.

Список використаних джерел

- Бажан, О., 2008. Суспільні настрої в Україні у ході чехословачької кризи 1968 року за донесеннями радянських спецслужб, *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*, Київ, № 1/2 (30/31), с. 37–53.
- Бажан, О., 2020. Петро Шелест і чехословачька криза 1968 року, *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, Київ, випуск 25, с. 98–118.
- Вовканич, І., Шніцер, І., 2021. Реакція України та Румунії на події «Празької весни» 1968 року, *Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність*, Satu Mare – București, с. 167–178.
- Гвань, І., 2010. «Празька весна» 1968 року і реакція в суспільстві Української РСР. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2137063.html> (візит 03.11.2023).
- Державний архів Закарпатської області. (ДАЗО), ф. П-1, опис 6 фонду, на 102 арк.
- ДАЗО, ф. П-1, оп. 6, спр. 55, на 140 арк.
- ДАЗО, ф. Р-195, оп. 13, спр. 252, на 44 арк.
- Десятничук, І., 2007. «Празька весна» 1968 р.: становлення громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. іст. наук, Київ, 20 с.

- Дмитрук, В., 2002. *Реакція українського суспільства на події 1968 р. в Чехословаччині: громадська думка, форми протесту, позиція владних структур*: автореф. дис. ... канд. іст. наук, Харків, 20 с.
- Дмитрук, В., 2008. «Празька весна» і Україна. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*, Київ, № 1/2 (30/31), с. 7–37.
- Дмитрук, В., 2011. «Празька весна» 1968. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prazka_vesna. (візит 03.11.2023). Закарпатська правда.
- Зінько, Ю., Калитко, С., Кравчук, О., Поп, І., 2017. *Нариси історії Чехії*. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 464 с.
- Король, І., 2010. «Празька весна» 1968 року і реакція світової громадськості, Ужгород: Ліра, 183 с.
- Кріль, М., 2006. *Історія Словаччини*: навч. Посібник, Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 263 с.
- Мішанин, В., 2012. Втрачені документи Державного архіву Закарпатської області з питання радянізації Закарпаття 1946 – 1950 рр., *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Історія*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», вип. 29, с. 182–187.
- Постоловський Р., Слесаренко А., 2018. «Празька весна» 1968 року в Чехословаччині в українській історіографії, *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвідомчий збірник наукових праць*, вип. 27. с. 106–119.
- Постоловський, Р., 2016. «Празька весна» 1968 р. у Чехословаччині в англійській західній історіографії, *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць*, Рівне, вип. 27, с. 273–275.
- Постоловський, Р., 2017. «Празька весна» 1968 р. у новітній чеській історіографії, *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць*, Рівне, вип. 29, с. 257–261.
- «Празька весна» у документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України (Упорядник О. Бажан). 2008, *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*, Київ, № 1/2 (30/31), с. 54–137.
- Філіпчук, І., 2015. *Формування ідей «Празької весни» (1956 – 1968 рр.)*: автореф. дис. ... канд. іст. наук, Київ, 19 с.
- Шурхало, Д., 2019. *Вторжение в Чехословакию и Украина. КГБ УССР насчитал 1182 антисоветских случаев*. URL: <https://argumentua.com/stati/vtorzhenie-v-chekhoslovakiyu-i-ukraina-kgb-ussr-naschital-1182-antisovetskikh-slucaev>. (візит 03.11.2023).
- Benčík, A., Navrátil, J., 1990. *Vojáci a «Pražské jaro» 1968*, Praha: Sdružení Vojenská obroda, 54 s.
- Benčík, A., Domaňský, J., 1990. *21. srpen 1968*, Praha: Tvorba, 156 s.
- Břeňová, V., Rohlíková, S., 2013. *Pražské jaro '68: bibliografie*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2013. 347 s.
- Míchalek, S., 2008. *Rok 1968 a Československo: postoj USA, Zapadu a OSN*, Bratislava: Prodama, 290 s.
- Novák, M., 2021. *Pražské jaro 1968. Přerušená revoluce?* [Prague Spring 1968. Interrupted Revolution?], Praha: Academia, 279 s.
- Šnicer, I., 2012. Reakcia ukrajinskej verejnosti na udalosti Pražskej Jari 1968. *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe*, Bratislava: Ústav pamäti národa, s. 367–379.

References

- Bazhan, O., 2008. *Suspil'ni nastroyi v Ukrayini u khodi chekhoslovats'koyi kryzy 1968 roku za donesennyamy radyans'kykh spetssluzhb* [Public sentiment in Ukraine during the Czechoslovak crisis of 1968 according to the reports of the Soviet special services], *Z arkhiviv VUCHK–HPU–NKVD–K–HB*, Kyiv, № 1/2 (30/31), s. 37–53. (in Ukrainian).
- Bazhan, O., 2020. *Petro Shelest i chekhoslovats'ka kryza 1968 roku* [Petro Shelest and the Czechoslovak Crisis of 1968], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Kyiv, vypusk 25, s. 98–118. (in Ukrainian).
- Vovkanych, I., Shnitser, I., 2021. *Reaktsiya Ukrayiny ta Rumuniyi na podiyi «Praz'koyi vesny» 1968 roku* [Reaction of Ukraine and Romania to the events of the «Prague Spring» of 1968], *Rumyns'ko-ukrayins'ki vidnosyny. Istoriya ta suchasnist'*, Satu Mare – București, s. 167–178. (in Ukrainian).
- Hvat', I., 2010. «Praz'ka vesna » 1968 roku i reaktsiya v suspil'stvi Ukrayins'koyi RSR ["Prague Spring" of 1968 and the reaction in the society of the Ukrainian SSR]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2137063.html>. (03.11.2023). (in Ukrainian).
- Derzhavnyy arkhiv Zakarpat-s'koyi oblasti (DAZO), f.P-1, opis 6 fondy, na 102 ark. (in Ukrainian).
- DAZO, f.P-1, op. 6, spr. 55, na 140 ark. (in Russian, in Ukrainian).
- DAZO, f. R-195, op. 13, ark. 252, na 44 ark. (in Russian, in Ukrainian).
- Desyatnychuk, I., 2007. «Praz'ka vesna» 1968 r.: *stanovlennya hromadyans'koho suspil'stva* [«Prague Spring» of 1968: the formation of civil society]: avtoref. dys. ... kand. ist. Nauk, Kyiv, 20 s. (in Ukrainian).
- Dmytruk, V., 2002. *Reaktsiya ukrayins'koho suspil'stva na podiyi 1968 r. v Chekhoslovachchyni: hromads'ka dumka, formy protestu, pozyciya vladnykh struktur* [Reaction of Ukrainian society to the events of 1968 in Czechoslovakia: public opinion, forms of protest, position of power structures]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk, Kharkiv, 20 s. (in Ukrainian).
- Dmytruk, V., 2008. «Praz'ka vesna» i Ukrayina [«Prague Spring» and Ukraine.]. *Z arkhiviv VUCHK–HPU–NKVD–K–HB*, Kyiv, № 1/2 (30/31), s. 7–37. (in Ukrainian).
- Dmytruk, V., 2011. «Praz'ka vesna» 1968 [«Prague Spring» 1968]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prazka_vesna. (03.11.2023). (in Ukrainian). Zakarpat-s'ka Pravda.
- Zin'ko, Yu., Kalytko, S., Kravchuk, O., Pop, I., 2017. *Narysy istoriyi Chekhiyi* [Essays on the history of the Czech Republic] *Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*, Vinnytsya: TOV «Nіlan-LTD», 464 s. (in Ukrainian).
- Koro', I., 2010. «Praz'ka vesna» 1968 roku i reaktsiya svitovoyi hromads'kosti [«Prague Spring» of 1968 and the reaction of the world public], Uzhhorod: Lira, 183 s. (in Ukrainian).
- Kril', M., 2006. *Istoriya Slovachchyny* [History of Slovakia]: navch. Posibnyk, L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koho universytetu im. I. Franka, 263 s. (in Ukrainian).
- Mishchanyn, V., 2012. *Vtracheni dokumenty Derzhavnogo arkhivu Zakarpat-s'koyi oblasti z pytannya radyanizatsiyi Zakarpattya 1946 – 1950 rr.* [Lost documents of the State Archive of the Transcarpathian region on the Sovietization of Transcarpathia 1946 – 1950]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu : Seriya: Istoriya*, Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hovertla», Vyp. 29, s. 182–187. (in Ukrainian).

Postolovs'kyy, R., Slesarenko, A., 2018. «Praz'ka vesna» 1968 roku v Chekhoslovachchyni v ukrajins'kyi istoriohrafii [«Prague Spring» of 1968 in Czechoslovakia in Ukrainian historiography], *Mizhnarodni zv'yazky Ukrainy: naukovy poshuky i znakhidky: mizhvidomchyy zbirnyk naukovykh prats'*, vyp. 27, s. 106–119. (in Ukrainian).

Postolovs'kyy, R., 2016. «Praz'ka vesna» 1968 r. u Chekhoslovachchyni v anhlomovnyy zakhidnyy istoriohrafii [«Prague Spring» of 1968 in Czechoslovakia in English-Language Western Historiography], *Aktual'ni problemy vitchyznyanoi ta vsesvitn'oyi istoriyi: Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'*, Rivne, vyp. 27, s. 273–275. (in Ukrainian).

Postolovs'kyy, R., 2017. «Praz'ka vesna» 1968 r. u novitnyy ches'kiy istoriohrafii [«Prague Spring» of 1968 in modern Czech historiography]. *Aktual'ni problemy vitchyznyanoi ta vsesvitn'oyi istoriyi: Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'*, Rivne, vyp. 29, s. 257–261. (in Ukrainian).

«Praz'ka vesna»u dokumentakh Haluzevoho derzhavnoho arkhivu Sluzhby bezpeky Ukrainy (Uporyadnyk O. Bazhan) [«Prague Spring» in the documents of the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine (Editor O. Bazhan)]. 2008, *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-K-HB*, Kyiv, № 1/2 (30/31), s. 54–137. (in Ukrainian).

Filipchuk, I., 2015. *Formuvannya idey «Praz'koyi vesny» (1956 – 1968 rr.)* [Formation of ideas of the «Prague Spring» (1956 – 1968)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk, Kyiv, 19 c. (in Ukrainian).

Shurkhalo, D., 2019. *Vtorzheniye v Chekhoslovakiyu i Ukraina. KGB USSR naschital 1182 antisovetskikh sluchayev* [Invasion of Czechoslovakia and Ukraine. The KGB of the Ukrainian SSR counted 1,182 anti-Soviet cases]. URL: <https://argumentua.com/stati/vtorzhenie-v-chekhoslovakiyu-i-ukraina-kgb-ussr-naschital-1182-antisovetskikh-sluchaev>. (03.11.2023). (in Russian).

Benčík, A., Navrátil, J., 1990. *Vojaci a «Pražské jaro» 1968*, Praha: Sdružení Vojenská obroda, 54 s. (in Czech).

Benčík, A., Domaňský, J., 1990. *21. srpen 1968*, Praha: Tvorbá, 156 s. (in Czech).

Břeňová, V., Rohlíková, S., 2013. *Pražské jaro '68: bibliografie*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 347 s. (in Czech).

Míchalík, S., 2008. *Rok 1968 a Československo: postoj USA, Zapadu a OSN*, Bratislava: Prodama, 290 s. (in Slovak).

Novák, M., 2021. *Pražské jaro 1968. Přerušená revoluce?* Praha: Academia, 279 s. (in Czech).

Šnicer, I., 2012. *Reakcia ukrajinskej verejnosti na udalosti Pražskej jari 1968, Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe*, Bratislava: Ústav pamäti národa, s. 367–379. (in Slovak).

Vasyl Mishchanyn

Doctor of History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries of the Uzhhorod National University, Uzhhorod

ECHOES OF THE «PRAGUE SPRING» OF 1968 IN TRANSCARPATHIA: ACCORDING TO THE MATERIALS OF THE STATE ARCHIVE OF THE TRANSCARPATHIAN REGION

The article highlights the question of the reaction of the party and Soviet leadership, as well as the population of the Transcarpathian region to the events in Czechoslovakia in 1968. The study is based on the materials of the State Archive of the Transcarpathian Region, which were not previously published. We note that the archive did not include the main documents - the materials of the 3rd plenum of the regional committee of the Communist Party of Ukraine, which considered the issue of events in Czechoslovakia. This happened at the level of acquisition of the fund in October 1990. In total, 25 cases P-1 have been withdrawn from the description of 6 funds. Some materials are preserved in the «Soviet» fund R-195. We are talking about the certificates and information that the party and Soviet leadership sent to the republican center, as well as letters from the chairman of the regional executive committee of the Transcarpathian regional council V. Rusin and the head of the culture department of the Transcarpathian regional executive committee V. Kerechanin to the first secretary of the Transcarpathian regional committee of the Communist Party of Ukraine Yu. Ilnitsky. The Soviet leadership saw the events in Czechoslovakia as a direct threat to the socialist system. Therefore, the propagandists were entrusted with the task of «correctly» conveying the party's policy for members of the CPSU, as well as broad segments of the population. For this, special information letters were sent in the region of the Ukrainian SSR. Researchers have identified at least two propaganda campaigns to interpret the «Prague Spring»: the first (summer 1968) – aimed at supporting the official position of the USSR on the events in Czechoslovakia; the second – in August 1968 – from the «popular» discussion of the TASS message about «fraternal assistance» – the introduction of troops of the Warsaw Pact Organization into Czechoslovakia. Under special supervision was the Transcarpathian region – the territory that in 1920-1930. was an integral part of Czechoslovakia. Here, state security agencies especially closely monitored the reaction of the population to events in Czechoslovakia. A significant number of the recorded 1,182 cases of critical statements and assessments of the situation from «anti-Soviet positions», were in Transcarpathia. The leadership of the region was entrusted with a number of tasks: through the exchange of delegations through party, Soviet, Komsomol, trade union bodies, public organizations, cultural and sports societies, journalists to communicate with the leadership of the East Slovak region, to receive the necessary information from them regarding the development of events in Czechoslovakia; inform the senior republican leadership; restrict access to information that came from Czechoslovakia through radio, television, the press; propaganda processing of ordinary members of the CPSU and the population of the Transcarpathian region.

Keywords: Czechoslovakia, «Prague spring», 1968 year, Soviet Union, the State archive of the Transcarpathian Region, Transcarpathia, communist party.